

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-36>

УДК 336.71

ГАРКУША Юлія

Одеський національний економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-4584-830X>

e-mail: yulyaharkusha@gmail.com

АНТОНІУК Анастасія

Одеський національний економічний університет

AAcnastyia@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено теоретичні та методичні основи забезпечення банківської ліквідності. Визначено сутність понять «ліквідність банку» та «ліквідність банківської системи». Визначено зовнішні та внутрішні фактори впливу на стан банківської ліквідності. У дослідженні проведено аналіз дотримання вітчизняними банками нормативів ліквідності. Визначено стан банківської ліквідності відповідно до коефіцієнта ліквідного співвідношення наданих кредитів до залучених депозитів банківською системою. Визначено частку цінних паперів у структурі активів банків та окремо частку державних цінних паперів. Зроблені висновки та запропоновані пропозиції удосконаленні процесу забезпечення ліквідності банківської системи України, серед яких: гармонізація фіскальної та монетарної політики, спрямованої на відновлення економічної діяльності; активізація банківського кредитування, шляхом надання гарантій Кабінету Міністрів України, особливо важливим галузям; зниження рівня ключової ставки, зважаючи на низький рівень споживчої інфляції та на фактори інфляційних процесів, які в основному є немонетарними.

Ключові слова: ліквідність банку, ліквідність банківської системи, центральний банк, депозитні сертифікати, державні цінні папери.

HARKUSHA Yuliya, ANTONIUK Anastasiia

Odessa National Economic University

ENSURING BANKING LIQUIDITY IN THE CURRENT CONDITIONS

The article examines the theoretical and methodological foundations of ensuring bank liquidity. The essence of the concepts "bank liquidity" and "banking system liquidity" has been defined. External and internal factors influencing the state of bank liquidity are indicated. In the study, an analysis of domestic banks' compliance with liquidity standards established by the National Bank of Ukraine was carried out. The state of bank liquidity was determined in accordance with the coefficient of the liquid ratio of loans granted to deposits attracted by the banking system. The share of securities in the structure of assets of domestic banks and separately the share of state securities were determined. It was determined that the reasons for the tendency to decrease the specific weight of loans in the structure of banks' assets can be called the following: the general economic and political situation in the country does not favor active lending, especially during martial law, because the risks of non-repayment of loans increase significantly; the need to increase own capital and improve its structure, which are the requirements of the National Bank of Ukraine; peculiarities of the monetary policy of the National Regulator in the conditions of the inflation targeting regime, keeping the discount rate indicator at a fairly high level for quite a long period and using certificates of deposit as a permanent monetary instrument. Conclusions were made and proposals were made to improve the process of ensuring the liquidity of the banking system of Ukraine, including: harmonization of fiscal and monetary policy aimed at restoring economic activity; activation of bank lending by providing guarantees to the Cabinet of Ministers of Ukraine, especially to important industries; lowering the level of the key rate, taking into account the low level of consumer inflation and the factors of inflationary processes, which are mainly non-monetary.

Keywords: bank liquidity, banking system liquidity, central bank, certificates of deposit, government securities.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Важливою складовою фінансової стійкості та фінансової безпеки банківської системи є забезпечення ліквідності. Управління банківською ліквідністю здійснюється на макро- та на мікрорівнях. Банки зобов'язані дотримуватися оптимальних значень пруденційних нормативів, встановлених Національним банком України (НБУ) в контексті банківського нагляду та макропруденційного регулювання. Забезпечення стабільної та ефективної діяльності банку передбачає формування дієвого механізму управління ліквідністю банку, що є базовою умовою безперебійного та якісного обслуговування споживачів фінансових послуг в умовах конкурентного середовища, зважаючи на фактори нестабільності та невизначеності. Ефективне управління ліквідністю банків включає процес розподілу ресурсів та виділення чинників впливу на стан ліквідності банку. На сьогодні банківська система перенасичена ліквідністю, тож виникає питання ефективного розміщення сформованих коштів та формування умов для відновлення країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження аспектів регулювання ліквідності банків становить значний теоретичний та практичний інтерес. Тож банківській ліквідності присвячено досить значна кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: В.В. Коваленко, І.П. Косарева, Д.О. Крамська, О.О. Прутська, В.Ю. Візнюк, Н.В. Тарасевич, Р.А. Герасименко, Ж.М. Довгань, Л.Д. Павленко, А.П. Ткаченко. Значна

частина наукових праць присвячена визначанню сутності банківської ліквідності. Також у дослідженнях визначаються фактори впливу на ліквідність банків та методи управління.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Незважаючи на значну кількість досліджень, у наукових працях недостатньо приділено уваги забезпечення банківської ліквідності в умовах нестабільності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є удосконалення теоретичних і методичних основ забезпечення банківської ліквідності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фактори невизначеності, нестабільності, військові дії, ризиковість господарської діяльності має негативний вплив на функціонування банківського сектору. Банківська діяльність постійно супроводжується зростанням ризиків, що потенційно загрожує фінансовій стійкості. Банківська ліквідність прямопропорційно залежить від спроможності ефективно виконувати функції, покладені на банківські установи та є одним із важливих критеріїв стабільного функціонування банку [1].

Відповідно до вітчизняного законодавства ліквідність банку слід розуміти як «здатність його забезпечити своєчасне виконання грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (кредитування тощо)» [2].

На думку вітчизняних науковців І.П. Косаревої та Д.О. Крамської ліквідність банку – це «здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань»...також науковці у процесі визначення даної категорії зазначають умови досягнення достатнього рівня ліквідності, а саме «збалансованість між строками та сумами погашення розміщених активів і строками та сумами зобов'язань, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів» [3, с. 101].

Колектив акторів у складі О.О. Прутської та В.Ю. Візнюк вважають, що дану категорію слід розглядати як «здатність своєчасно виконувати свої зобов'язання за умови забезпечення можливості продовжувати свою діяльність». Також науковці уточнюють, що фактично це «сума грошових коштів, які можна у короткий термін акумулювати з різних джерел, що є запорукою виконання зобов'язань» [4, с. 846].

Отже, на основі проведеного дослідження, враховуючи принцип оцінки ліквідність банку як «запас» і як «потік» пропонуємо розуміти сутність даного поняття як потенційну спроможність банку виконати власні зобов'язання, рівень досяжності якої залежить від показників ефективності розміщення залучених фінансових ресурсів.

Ліквідність банківської системи у наукових працях трактується як «постійна спроможність банківської системи своєчасно забезпечувати виконання власних зобов'язань перед вкладниками, кредиторами та засновниками банківської установи, а також можливість залучати кошти у вигляді вкладів, здійснювати інвестиційно-кредитну діяльність, забезпечувати організацію розрахунків і обслуговування платіжного обороту підприємств і організацій» [5; 6 с. 276].

На показники ліквідності окремого банку, а також на ліквідність банківської системи в цілому впливають сукупність факторів, визначення яких є важливим для ефективної діяльності. У переважній більшості досліджень за даним напрямом фактори впливу на ліквідність банку поділяють на зовнішні та внутрішні. Однак, більш цікавими є підходи, в контексті яких окреслюють окремі підгрупи чинників впливу, що дозволяє більш ефективно зреагувати на них у процесі управління ліквідністю банку.

Внутрішні фактори та сила їх дії залежать від самого банку, від його конкурентних позицій на ринку фінансовому ринку, від рівня менеджменту і маркетингу. Також відчутний вплив на ліквідність банку здійснює ефективність кредитної та депозитної політик банку, що визначає якісні характеристики його активів і пасивів, відповідність строків залучення та розміщення фінансових ресурсів.

Важливою передумовою фінансової стабільності та ліквідності банку є достатність його власного капіталу, що виконує функції амортизатора в період виникнення ризиків, що призводять до зменшення коштів на депозитних рахунках банку.

На зовнішні фактори банківські установи вплинути не можуть. Зокрема не можливо повною мірою спланувати виникнення соціально-політичних чи геополітичних ризиків, що призводять до нестабільності та невизначеності. Визначальним чинником також є загальний стан і розвиток економіки, її макроекономічних показників, зокрема: темпу росту ВВП, рівня інфляції, валютного курсу, стану платіжного балансу, відношення дефіциту бюджету до ВВП, рівень розвитку фондового ринку тощо. Кризові процеси в економіці країни провокують дефіцит пропозиції грошей та зменшення обсягів депозитів на банківських рахунках. У період нестабільних економічних умов порушуються графіки обслуговування кредитів, виникає потреба у їх пролонгації, що впливає на рівень ліквідності банку. Необхідним у процесі управління ліквідності є врахування особливостей економічного розвитку регіонів, адже різниця у економічному стані

зумовлює необхідність прогнозувати залежно від територіального розташування банку. До зовнішніх факторів впливу відноситься можливість банку залучити кошти на міжбанківському ринку та у вигляді кредитів рефінансування центрального банку [7, с. 439; 8, с. 45].

Аналіз динаміки нормативів ліквідності за період 2019-2024 рр. (табл. 1) продемонстрував перевищення нормативів в середньому по банківській системі в декілька разів. Найвище значення коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (LCR_{ВВ}) спостерігається у 2023 р. (399,14%) та станом на I кв. 2024 р. (404,81%). Слід додати, що в процесі аналізу нормативів ліквідності з вибірки було вилучено показники банків, значення, яких суттєво перевищують загальну тенденцію по банківській системі, зокрема АТ «БТА БАНК» (4798,75%), АТ «Український банк реконструкції та розвитку» (3590,54%) у 2022 р., банків АТ «ТРАСТ КАПІТАЛ» (3795,56%) у 2023 р. та ін. Аналогічна динаміка спостерігається і за показниками коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземними валютами (LCR_{ІВ}), а саме значне зростання у 2022 р. (341,67%) та у 2023 рр. (383,31%). Найвищий показник у 2022 продемонстрував АТ «АЛЬПАРІ БАНК» (12581,34%), а також АТ «БАНК ПОРТАЛ» (10581,34%) у 2023 р. Також в цілому по системі виконується зі значним перевищенням коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR), найвищий показник якого спостерігається у 2023 р., а саме 291,62%, що майже в тричі перевищує нормативне значення 100%.

Таблиця 1

Динаміка нормативів ліквідності банківської системи України за період 2019-2024 рр., %

Нормативи ліквідності	Період						Нормативне значення
	2019	2020	2021	2022	2023	2024'	
LCR _{ВВ}	267,25	312,26	294,52	348,00	399,14	404,81	≥ 100%
LCR _{ІВ}	337,06	339,69	268,41	341,67	383,31	373,90	≥ 100%
NSFR	-	-	209,35	238,05	291,62	281,30	≥ 100%

' станом на 01.04.2024 р.

Джерело: розраховано автором за матеріалами [9]

Збалансованість кредитів і депозитів, тобто на скільки надані кредити забезпечені залученими депозитами, показує коефіцієнт ліквідного співвідношення наданих кредитів до залучених депозитів [52, с. 26]. Динаміка коефіцієнта ліквідного співвідношення наданих кредитів до залучених депозитів банківською системою України за період 2019-2024 рр. зображена на рис. 1.

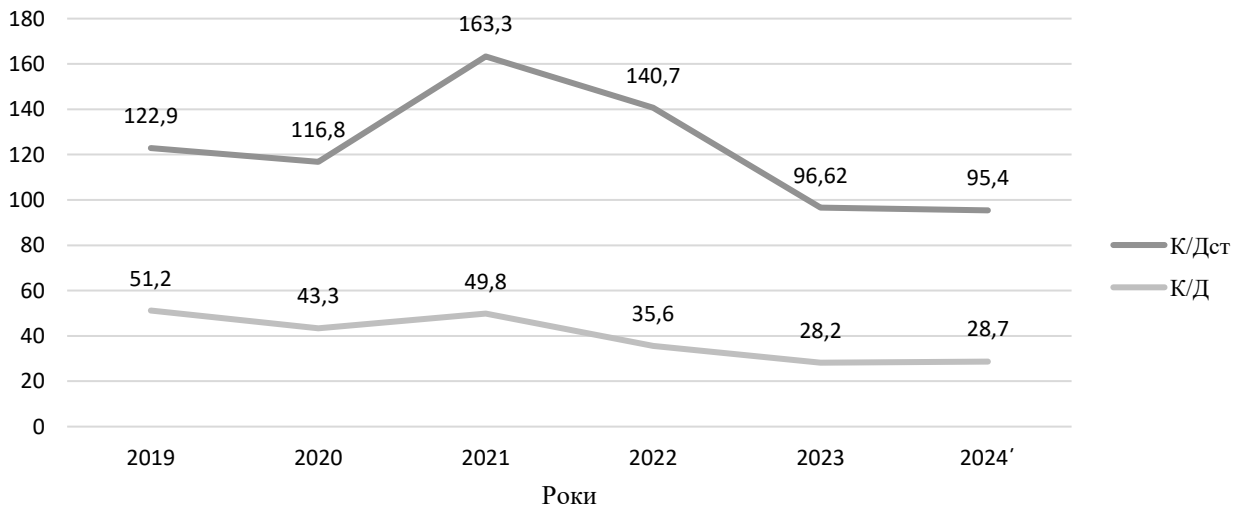

Рис.1 Динаміка коефіцієнта ліквідного співвідношення наданих кредитів до залучених депозитів банківською системою України за період 2019-2024 рр., %

' станом на 01.04.2024 р.

Джерело: розраховано автором за матеріалами [9]

За даними рис. 1 можна зробити висновок про перевищення оптимального значення (90-120%) показника відношення кредитів до строкових депозитів у період 2021 р., а саме 163,3%, а також у 2022 р., коли показник, хоча й скоротився, однак залишався ще достатньо високим, а саме 140,7%. Це свідчить про те, що кредити, видані банками у цей період були забезпечені іншим джерелом, ніж строковими депозитами. Слід додати, що в даний період частка строкових депозитів, порівняно з депозитами до запитання скорочувалася. У 2023 р. та на початку 2024 р. даний показник знизився до 96 %.

Динаміка показника відношення кредитів до загальних депозитів протягом досліджуваного періоду поступово знижується, за виключенням 2021 р., і становить у 2023 р. 28,2%, що на 23% менше, ніж за аналогічний період 2019 р., коли значення показника дорівнювало 51,2%. Такі результати вказують на зменшення обсягів кредитів в структурі активів банків.

В умовах зниження кредитної активності банків за досліджуваний період, спричиненої соціально-політичними факторами, світовою пандемією та повномасштабним вторгненням, зростає інтерес до інвестування коштів в цінні папери, зокрема ОВДП, що є високоліквідним та надійним фінансовим інструментом, який може бути реалізованим на фінансовому ринку, а також використаний як застава у процесі кредитування [10]. Динаміка чистих активів вітчизняних банків та частки цінних паперів та ОВДП за період 2019-2023 рр. зображено на рис. 2.

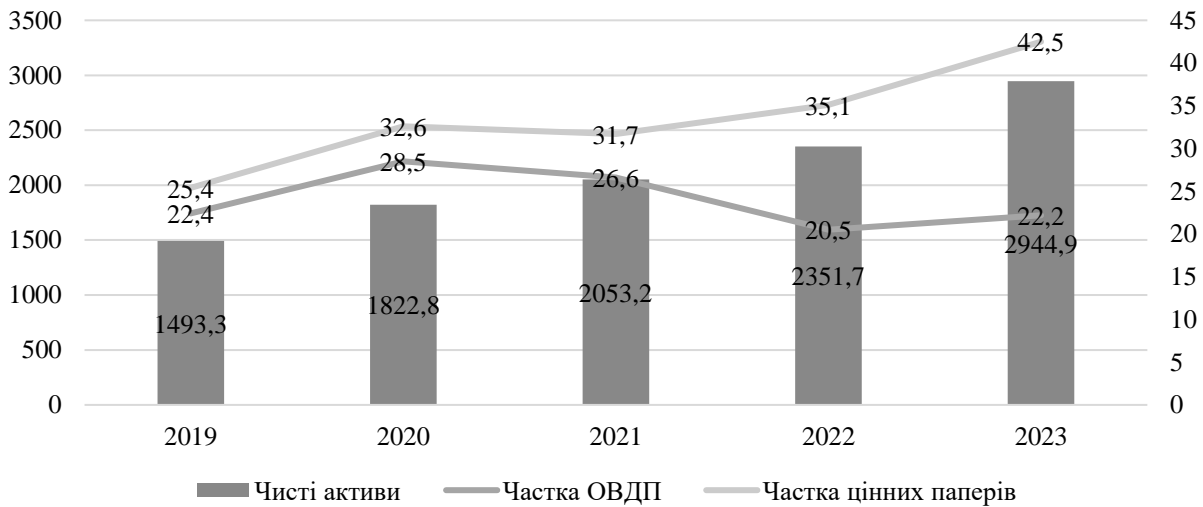

Рис. 2. Динаміка чистих активів вітчизняних банків та частки цінних паперів та ОВДП за період 2019-2023 рр., млрд. грн., %
Джерело: розраховано автором за матеріалами [9]

За період 2019-2023 рр. (рис. 2) частка цінних паперів постійно зростала (за виключенням 2021 р.) та збільшилася з 25,4% у 2019 р. до 42,5% у 2023 р. Державні облигації протягом досліджуваного періоду у структурі чистих активів перевищують 20%. Найбільше зростання даного показника (до 28,5%) спостерігається у 2020 р. У 2023 р. питома вага державних цінних паперів є дещо нижчою, однак залишається на достатньо високому рівні 22,2%. Така структура активів склалася в результаті скорочення кредитної активності, зниження рівня кредитоспроможності позичальників в цей період та несприятливими соціально-політичними умовами.

Причинами тенденції зниження питомої ваги кредитів у структурі активів можна назвати наступні: загально економічна та політична ситуація в країні не сприяє активному кредитуванню, особливо під час дії воєнного стану, адже ризики неповернення кредитів значно зростають; необхідність нарощення власного капіталу та покращення його структури, що є вимогами НБУ; особливості монетарної політики Національного регулятора в умовах дії режиму таргетування інфляції, тримання досить довгий період показник облікової ставки на досить високому рівні та застосування депозитних сертифікатів як постійного монетарного інструменту.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Банківська система виконує важливі функції для економічного розвитку країни, своєчасність і повнота виконання яких залежить від стану її ліквідності, достатній рівень якої є одним із важливих умов фінансової стабільності, надійності, конкурентоспроможності та фінансової безпеки. Для нівелювання диспропорцій, спровокованих сформованою надлишковою банківською ліквідністю та вже сьогодні формування основ відновлення економіки України важливим є: гармонізація фіскальної та монетарної політики, спрямованої на відновлення економічної діяльності; активізація банківського кредитування, шляхом надання гарантій Кабінету Міністрів України, особливо важливим галузям, зокрема військовій; зниження рівня ключової ставки, зважаючи на низький рівень споживчої інфляції та на фактори інфляційних процесів, які в основному є немонетарними.

Література

1. Павленко Л.Д., Ткаченко А.П. Ризик-фактори ліквідності банку та методи їх оцінювання в умовах волатильності банківської системи України. Ефективна економіка. 2020. №6. URL: <file:///C:/Users/E-mashines/Desktop/%D0%9B%D1%96%D0%BA%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/1.2.%201.3.!.pdf>
2. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова НБУ №368 від 28.08.2001 р. URL: <http://surl.li/skxau>

3. Косарева І.П., Крамська Д.О. Ліквідність банку: сутність та вплив основних факторів на діяльність банків. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 29. С. 99-103. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/29_1_2018/22.pdf
4. Прутьська О.О., Візніук В.Ю. Сучасний стан та проблеми ліквідності банківської системи України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. №14. С. 846-848. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/168.pdf>
5. Герасименко Р.А. Фінансовий менеджмент у банку: навч. посібник / Р.А. Герасименко, В.В. Герасименко, Л.В. Юрчишена. Вінниця. 2017. 128 с.
6. Безвух С.В. Ліквідність банку та фактори впливу. Ефективна економіка. 2015. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4650>
7. Довгань Ж.М. Менеджмент у банках : підручник. Тернопіль. Економічна думка. 2017. 512 с.
8. Бойко А.С. Фактори впливу на забезпечення банківської ліквідності в Україні. Агросвіт. 2018. №11. С. 43-47. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2018/10.pdf
9. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Черкасова С.В. Регулювання діяльності банків на вітчизняному ринку цінних паперів. Економіка та суспільство. 2023. №52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2633/2551>

References

1. Pavlenko L.D., Tkachenko A.P. (2020). Risk factors of bank liquidity and methods of their assessment in conditions of volatility of the banking system of Ukraine. *Efficient economy*. №6.
2. On the approval of the Instructions on the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine: Resolution of the National Bank of Ukraine. Retrieved from. <http://surl.li/skxau>
3. Kosarieva I.P., Kramska D.O. (2018). Bank liquidity: the essence and influence of the man factors on the activity of banks. *Black Sea Economics Studios*. №. 29. С. 99-103.
4. Prutska O.O., Vizniuk V.Iu. (2016). The current state and liquidity problems of the banking system of Ukraine. *Global and national economic problems*. №14. С. 846-848.
5. Herasymenko R.A. (2017). Financial management in the bank. Vinnitsa.
6. Bezvukh S.V. (2015). Bank liquidity and influencing factors. *Efficient economy*. №2.
7. Dovgan Zh.M. (2017) *Management in banks. Ternopil Economic thought*.
8. Bezvukh S.V. (2018). Factors influencing the provision of bank liquidity in Ukraine. *Agroworld*. №11. С. 43-47
9. Official site of the National Bank of Ukraine. Retrieved from <https://bank.gov.ua/>
10. Cherkasova S.V. (2023). Regulation of banks' activities on the domestic securities market. *Economy and society*. №52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2633/2551>